

Om fijn Luft te koeien

Over het overtikken van de 17e-eeuwse kranten

Na de verschijning van de eerste Nederlandse krant op 14 juni 1618 zwol het aantal kranten en krantenafleveringen in de loop van de 17e eeuw snel aan: in totaal verschenen er in die eeuw 36 Nederlandstalige krantentitels. Tot ongeveer 1660 werden die kranten gezet in het hoekige gotische schrift. Daarna stapten de uitgevers over op het Romeinse schrift: het schrift waarin ook moderne kranten zijn gezet, al zijn er duidelijk typografische verschillen tussen de oude en de moderne kranten. Zo wordt voor de letter s in de oude kranten regelmatig een f zonder dwarsstreep gebruikt, de zogenaamde lange s.

De inhoud van twaalf Nederlandse 17e-eeuwse krantentitels kan op Delpher worden geraadpleegd. De tekst van die kranten is door de computer met optische tekenherkenning gelezen, zodat gebruikers woorden kunnen opzoeken in de krantenteksten. Helaas heeft de computer moeite met het lezen van het oude schrift en het interpreteren van het oude Nederlands. Maar gelukkig hebben we nog de *human touch*, want mensen kunnen nog steeds meer dan de computer.

Een paar jaar geleden heeft het Meertens Instituut samen met de Koninklijke Bibliotheek een crowdsourcingproject opgezet om met de hulp van vrijwilligers foutloze transcripties van de 17e-eeuwse kranten te maken. Inmiddels is dat project voor 90% klaar en het resultaat ervan zal in de toekomst op Delpher worden geplaatst.

228 vrijwilligers tikken teksten over

Voor het overtikken is op het Meertens Instituut een applicatie gebouwd: een website waarop de maar liefst 46.031 krantenartikelen (met een of meer scans per artikel) beschikbaar zijn gesteld. Vrijwilligers moeten zich eerst aanmelden en inloggen. Daarna krijgen ze automatisch een portie toegewezen, bestaande uit één of enkele bij elkaar horende krantenpagina's. Als de vrijwilligers klaar zijn met een portie, kunnen ze de gegevens opslaan en een nieuwe portie aanvragen. Voor de manier waarop de tekst moet worden overgetikt, hebben we uitgebreide instructies geschreven. Het is immers belangrijk dat het resultaat uniform wordt. Zo wordt de tekst zoveel mogelijk letterlijk overgenomen, inclusief de spellingsvariatie, en nemen we het teken /, waarmee in het gotische schrift de komma werd weergegeven, in de transcriptie over als een gewone komma.

De kranten zijn door 228 vrijwilligers overgetikt. Sommigen hebben maar enkele porties gedaan en anderen hebben hele

jaargangen voor hun rekening genomen. Vervolgens zijn alle teksten door een klein groepje van 9 correctoren nagekeken.

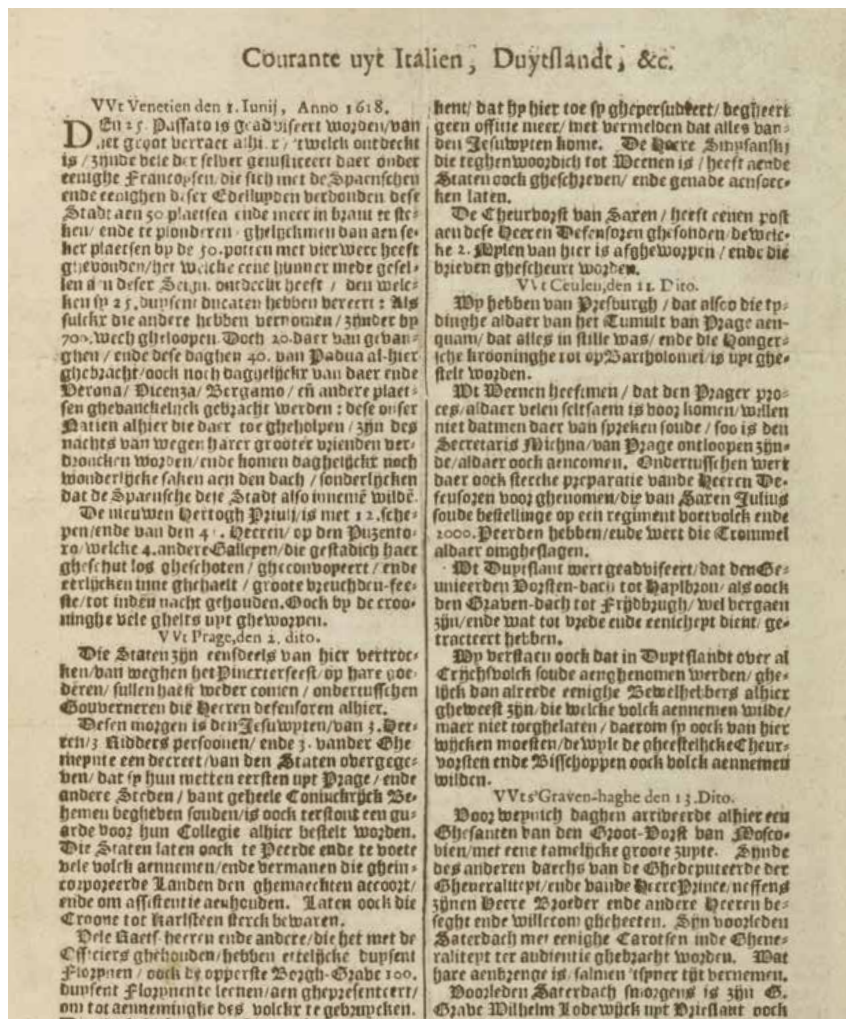
Nu de kranten zijn overgetikt, worden veel wonderlijke passages opeens duidelijk. Zoals het nieuwsbericht waarin een kapitein, als hij bevel krijgt buitgemaakte schepen te verlaten, volgens de tekst op Delpher zegt dat hij nog liever "om fijn Luft te koeien" de schepen in brand wil steken. Uit de overgetikte tekst blijkt er te staan "om zijn lust te koelen" - er komt geen koe aan te pas...

Leuke vondsten delen

Bij de applicatie hoort een Forum waarop vrijwilligers vragen kunnen stellen, maar ook leuke vondsten met elkaar kunnen delen. Want het werken aan de kranten is vaak een feest van herkenning en soms ook een bron van verbijstering en afgrijzen. Zo schreef de krant op 26 juni 1674 'wy sijn hier mede niet heel vry van deserteurs'. Bedenk dat het meeste nieuws in de 17e eeuw oorlogsnieuws was. Die deserteurs werden, aldus de krant, 'met de dood gestraft', maar 'seker Vaendrigh, die gesententeiert [gevonnist] was, eerst de rechterhandt afgehouden [afgehouden] te werden, en dan onthalt' kreeg strafvermindering. Uit het vervolg blijkt waaruit die gratie bestond: hij werd 'alleen maer onthalt, mits [terwijl] van de hant te behouden de gratie van sijn Hoogheyt bequam' - hij werd wel onthoofd maar mocht zijn hand behouden.

Een nieuwsbericht in een eerdere krant maakt duidelijk waarom de soldaten niet altijd even gemotiveerd waren. In 1629 wordt gesproken over groot verloop onder het 'Crijchsvolk uyt Vlaenderen', omdat er geen geld is om de soldij uit te keren. Uit protest strooien de soldaten biljetten met prachtige rijmende slogans:

'Gelt, Gelt, Gelt, of wy trecken niet int veldt', of 'Gelt, gelt, gelt, of wy halent met ghewelt, geen gelt, geen Soldaet int Velt'.

Courante uyt Italien, Duytslandt, &c., 14 juni 1618

In leren jack en hippe gympen

Een van de vrijwilligers wees op het Forum op een passage uit een krant uit 1689. Het bericht vertelt dat een zekere Catharijn Grueing bestolen is, en beschrijft Catharijn als volgt:

'een kortachtig Vrous-Persoon, sproetig in haer Aengesicht en root Hair, hebbende een Machaye Jack aen, groen-achtig van couleur en een oude Rock met Gimpen'.

Het commentaar van de vrijwilliger: ik zag toch echt een hedendaags iemand voor me met roodgeverfd haar en een aantrekkelijke rood-groen-combinatie: een groen Machaye jack ofwel modern groenleren merkjasje en gympen als sportief schoeisel. Helaas: nader onderzoek leerde dat een *rock met gimpen* toentertijd een rok was met een kantachtige versiering langs de rand, en een *Machaye jack* een mohairen [geitenharen] lijfje. Het rode haar zal ook wel natuurlijk zijn geweest. Niettemin lijkt het totaalbeeld van

Catharijn voor die tijd wel tamelijk frivool.

Een andere vrijwilliger verheugde zich over het nieuws van 11 november 1684. Eerst zijn er twee pagina's verontrustend nieuws: de Turken zijn aan de winnende hand, ze staan al in de buurt van Pest en rukken op. En dan volgt, op de allerlaatste regel, een alledaagse en geruststellende mededeling waaruit blijkt dat het gewone leven doorgaat al staat de wereld in brand: 'Tot Rotterdam, naest de Fransse Kerck, is in bewaring een Hazewind-Hond: die deselve verloren heeft, adressere sig aldaer'. Tot slot kwam een vrijwilliger de uitdrukking *1000 Bomben en Granaten* tegen, en ontdekte zo de oorsprong van de krachtterm *duizend bommen en granaten* van kapitein Haddock in Kuifje! Al was dit in de zeventiende eeuw nog geen krachtterm.

Het 17de-eeuwse leven voor ons herkenbaar

De kranten leveren geweldige

inkijksjes in het leven van de 17e eeuw, dat enerzijds zo ver van ons afstaat maar anderzijds heel dichtbij en herkenbaar is, blijktens nieuwsberichten over vermissingen, diefstal, moord, doodslag, en over jaarmarkten, vuurwerk, koorddansers en goochelaars. Ik raad iedereen aan eens een regenachtige zondagmiddag te besteden aan het lezen van de oude nieuwsberichten. Dat is ook goed om alarmerende berichten van nu te leren relativeren. Hoe herkenbaar is het immers niet om in een bericht uit 1670 te lezen over 'Wolven, dewelcke door den grooten honger zijn rasende, [...] vernielende veele Menschen'. En mocht u door de teksten gegrepen worden: nog niet alle kranten zijn overgetikt, dus vrijwilligers kunnen zich nog steeds bij me melden.

Nicoline van der Sijs
senior-onderzoeker bij het
Meertens Instituut Amsterdam
en projectleider van het
crowdsourcingproject
Historische Kranten